

محمود افشار یزدی، فرزند محمد صادق، سال ۱۲۷۲ هـ ش در یزد متولد شد و در سال ۱۲۸۴ برای تحصیل نزد عمویش به شهر بمبئی در هند رفت. در آنجا مقدمات علوم جدید و زبان انگلیسی را فراگرفت و سال ۱۲۸۹ به ایران بازگشت و در مدرسه علوم سیاسی به مدت سه سال به تحصیل پرداخت. سال ۱۲۹۲ برای گذراندن تحصیلات عالی عازم سوئیس شد و به سال ۱۲۹۷، از دانشکده علوم سیاسی دانشگاه لوزان دکترای حقوق دریافت کرد. در این مدت با همت همشاگردی‌های ایرانی خود، انجمن دانش‌گستر را بنیان نهاد و خود، ریاست این انجمن را بر عهده گرفت. در سال ۱۲۹۹ به انگلستان سفر کرد و در آنجا مقاله سیاسی شدیدالحنی علیه قرارداد ۱۹۱۹ منتشر کرد، انتشار این مقاله باعث شد دولت انگلیس ویزای مسافرت به هندوستان را به وی ندهد.

دکتر افشار سال ۱۲۹۹ رساله دکتری خود را به زبان فرانسه، تحت عنوان «سیاست اروپا در ایران» در برلین منتشر کرد و در سال ۱۳۰۰ به ایران بازگشت و ضمن توقف کوتاه در یزد و نگارش مقالات در روزنامه‌های تهران و یزد با آقایان دکتر علی‌اکبر سیاسی، محسن رئیسی، اسماعیل مرآت و دکتر حسن مشرف نفیسی، حزب ایران جوان را تشکیل داد. در سال‌های ۱۳۰۱ تا ۱۳۰۴ در مدرسه‌های علوم سیاسی، دارالفنون و نظام به تدریس مشغول شد و در شورای عالی تجارت نیز عضویت یافت. وی مهر ماه ۱۳۰۴، مجله آینده را راه انداخت و مدرسه تجارت را با مدیریت خود تأسیس کرد که اساس آن مطابق با مدارس اروپایی آن روزگار بود.

محمود افشار یزدی

(۱۲۷۲-۱۳۶۲)

حقوق‌دان و رجل سیاسی

اقدام اهدایی: مجموعه جامعی از موقوفات
محل نگهداری اقام اهدایی: نقاط مختلف

شهر تهران، مؤسسه دهخدا

در سال ۱۳۰۵ شمسی به تقاضای شخصیت سیاسی متنفذ آن دوران، علی‌اکبرخان داور، مدتی مسئولیت وزارت عدلیه را به عهده گرفت. از دیگر مناصب و فعالیت‌های وی می‌توان از عضویت در شورای عالی تبلیغات در سال ۱۳۱۹، معاونت وزارت فرهنگ ۱۳۲۳، نویسندگی در جراید مختلف کشور همچون کیهان، ستاره و اطلاعات یاد کرد. دکتر افشار در ۱۳۳۸ بازنشسته شد و در تقریباً از سال ۱۳۲۵ به تدریج از فضای سیاست و مسئولیت‌های دولتی، فاصله گرفت و بیشتر به مطالعات فرهنگی و نیز سفرهایی به نقاط مختلف دنیا مبادرت ورزید. دکتر افشار از این زمان به فکر گردآوری دارایی‌ها و تبدیل آنها به موقوفات افتاد. سال ۱۳۵۲، موقوفه دکتر افشار در قالب یک بنیاد فرهنگی و شامل اقلام گوناگون به دانشگاه تهران تقدیم شد. وی، یکی از واقفین آگاه، روشن‌بین و خیراندیش است که با سفر در کشورهای مختلف جهان و اندوختن تجارب ارزشمند فرهنگی و اجتماعی، آنها را دست‌مایه توسعه و پیشرفت کشور کرد. وی سرانجام در ۲۸ آذر ۱۳۶۲ بدرود حیات گفت.

دکتر افشار در کتاب پنج وقفنامه می‌نویسد: «هر کسی به جامعه و کشور خود دیونی دارد که باید ادا نماید. همه افراد می‌توانند با کار و کوشش و میانه‌روی در اقتصاد، چیزی اندوخته کنند تا بتوانند، دین خود را ادا نمایند.» و در جای دیگر می‌گوید: «اگر کسی به کلی از مال دنیا بی‌بهره است، می‌تواند با زبان علم و قدم در این راه کوشا باشد و برای نیل به خوشبختی، کمال، عدالت و مساوات، هر فرد باید مقداری از زمان، وقت و همت خود را وقف کارهای عمومی و عام‌المنفعه کند. یعنی اگر اهل علم است، مقاله بنویسد. اگر اهل سخن است، موعظه کند و اگر مال دارد، ایثار کند.»

این واقف فرهیخته در بخش دیگری از کتاب پنج وقفنامه، چنین می‌نویسد: «کاش هم‌اکنون در کشور ما سازمان مخصوص و مورد اعتمادی به نام بانک نیکوکاری وجود داشت که همه مردم ولو آنها که تمول سرشاری ندارد، می‌توانستند با اطمینان کامل، وجوه نقد مازاد بر احتیاج خود را به آن بسپارد، تا در راه بهبود وضع جامعه صرف شود.»

دکتر محمود افشار یزدی، هدف از تأسیسات بنیاد موقوفاتی به نام خود را ارتقاء سطح علمی و فرهنگی کشور، تعمیم و اعتلاء زبان فارسی، اعطاء جوایز ادبی، نشر کتب تاریخی و لغوی و رسالات در باره ایران، تحکیم وحدت ملی، تأمین اهداف، نیات و مقاصدی که با اهداف اساسنامه منطبق باشد، ذکر می‌کند؛ هدفی که در طول حیات خود همواره برای تحقق آن

می‌کوشید. وی در تعیین متولیان امور موقوفات، ملاک‌های سنجیده‌ای را تعیین می‌کند و با اشاره به اشراف فرزند ارشد خود، ایرج افشار که به او اعتقادی راسخ داشت، بر امور بنیاد موقوفات چنین می‌گوید: «مادام که من متولی هستم و فرزند دانشمند من، ایرج افشار که به رموز نویسندگی کاملاً آگاه می‌باشد، سرپرست انتشارات این بنیاد است، موجبی برای نگرانی نخواهد بود. تولیت و اداره بنیاد موقوفات برای مدت عمر با واقف است. پس از درگذشت واقف، ۱۱ نفر، اشخاص و صاحبان مقام‌های رسمی و یا افرادی که به موجب همین وقف‌نامه تعیین می‌شوند، مجتمعاً مسئول‌اند و به نام شورای تولیت، امور موقوفات را زیر نظر خواهند داشت و رئیس وقت دانشگاه نیز یکی از مقامات منظور می‌باشد. ایرج را که فرزند ارشد من است و به امور فرهنگی علاقه دارد، به عنوان یکی از متولیان موقوفات منصوب نمودم و جای یکی از فرزندان دیگرم در شورای تولیت باقی است». (وقفنامه، ص ۶۲).

گزیده‌ای از شرح موقوفات اهدا شده دکتر افشار و موارد استفاده هر یک اجمالاً از این قرار است:

الف: تهران، شمیران

۱. ساختمان و باغ که برای استفاده مؤسسه لغت‌نامه دهخدا و مؤسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران. موقوفه افشار در خیابان ولیعصر که قسمتی از باغ فردوس شمیران است، در سال ۱۳۴۸، از سوی دکتر محمود افشار برای دانشگاه تهران وقف شد. در سال ۱۳۵۰، با تصمیم رئیس وقت دانشگاه لغت‌نامه از باغ نگارستان به این محل منتقل شد. در سال ۱۳۷۸، آماده‌سازی ساختمان جدید به جای بنای قدیمی شروع شد که هم اکنون مؤسسه لغت‌نامه دهخدا و مرکز بین‌المللی زبان فارسی در آن فعال است. همچنین است مکانی که به مؤسسه باستان‌شناسی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران اختصاص یافت. این مؤسسه در سال ۱۳۳۸ به پیشنهاد دکتر عزت‌الله نگهبان، استاد دانشکده ادبیات در گروه باستان‌شناسی تأسیس شد. هدف اصلی این مؤسسه، انجام تحقیقات علمی دانشگاهی در زمینه‌های مربوط به باستان‌شناسی و شناسایی فرهنگ و تمدن‌های گذشته ایران و ممالک هم‌جوار بود. مؤسسه باستان‌شناسی از سال ۱۳۵۴ در باغ فردوس شمیران واقع در خیابان ولیعصر، مستقر شد. این محل از سوی دکتر محمود افشار، به عنوان وقف برای گسترش فعالیت‌های تحقیقاتی باستان‌شناختی و فرهنگی و هنری، در اختیار مؤسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران، قرار گرفت.

۲. ساختمان بزرگ شامل ۱۲ دستگاه آپارتمان مسکونی و ۴ باب مغازه که درآمد اجاره آنها به مصارف مشخص شده در وقف‌نامه می‌رسد.
۳. ساختمان تولیت‌خانه، که در به عنوان دفتر مجله آینده مورد استفاده بوده است.
۴. ساختمان متولی‌خانه برای سکونت واقف و خانواده ایشان.
۵. دو باب دکان در قسمت جلوی کتابخانه، برای اجاره.
- مساحت عرصه رقبات یاد شده جمعاً ۱۰۲۳۹ متر است.
۶. هجده شماره تلفن که یک شماره در اختیار دفتر موقوفات، یک شماره دفتر مجله، دو شماره در اختیار متولی‌خانه، سه شماره مؤسسه باستان‌شناسی، یک شماره در مؤسسه لغتنامه و بقیه در اختیار آپارتمان‌های اجاری است.

ب: تهران، خیابان آفریقا

۱. سه قطعه زمین متصل به هم، به مساحت ۵۸۸۵ متر که طبق موافقت قبلی واقف و تأیید شورای تولیت، برای استفاده آموزشی به وزارت آموزش و پرورش به اجاره واگذار شده است.
۲. یک قطعه زمین به مساحت ۱۱۰۰ متر در کنار رقبه پیشین قرار دارد.

ج: تهران، شهر ری، مبارک‌آباد بهشتی

۱. سه رقبه اراضی مزروعی به مساحت ۳۸۲۰۷۰ مترمربع که طبق قانون مصوبه اخیر مجلس شورای اسلامی به مالکیت موقوفات برگشته و به زارعان صاحب نسق اجاره داده شده است.
۲. یک قطعه باغ به مساحت ۳۵۱۸۱/۵ مترمربع با حق‌آبه از رود کن.
۳. یک قطعه زمین متصل به باغ بالا به مساحت ۱۵۲۰ متر که طبق ماده ۳۱ وقفنامه، جهت گورستان دانشمندان ایرانی و متولیان و کسانی که از طرف متولیان، اجازه دفن آنها داده شود، در نظر گرفته شده است.

د: موقوفات شهر یزد

موقوفات دکتر افشار به املاک و امکانات شهر تهران محدود نمی‌شود، از جمله شش دانگ یک قطعه باغ و ساختمان در طرزجان یزد نیز به‌منظور ایجاد دبستان، به نام محمود افشار در اختیار آموزش و پرورش گذاشته شده است و موارد دیگری از این دست که حکایت از طبع بلند و همت او در پیشبرد امور فرهنگی حکایت دارد.

